

OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTKÓW W WARSZAWIE
Karta Ewidencyjna Zabytków
Architektury i Budownictwa

A B C D E F G H I J K L Ł M N O P R S T U V W X Y Z Nr

1. Obiekt :

WIEŻA BRAMY DOLNEJ

2. Czas powstania, przebudów :
ok. poł. XIV w., XV,
k. XVI w.

3. Miejscowość :

PRUDNIK

4. Adres :

ul. Batorego 2
48-200 PRUDNIK

nr hipoteczny : KW Działka nr 236

5. Przynależność administracyjna :

województwo : opolskie
gmina : Prudnik

6. Poprzednie nazwy miejscowości :

XIV, XV Prudnik / Neustadt
do 1945 r. Neustadt

7. Przynależność administracyjna przed 1999 r.

Województwo : opolskie

8. Właściciel i jego adres :

Gmina Miasto Prudnik
Urząd Miejski
ul. T. Kościuszki 3
48 - 200 Prudnik

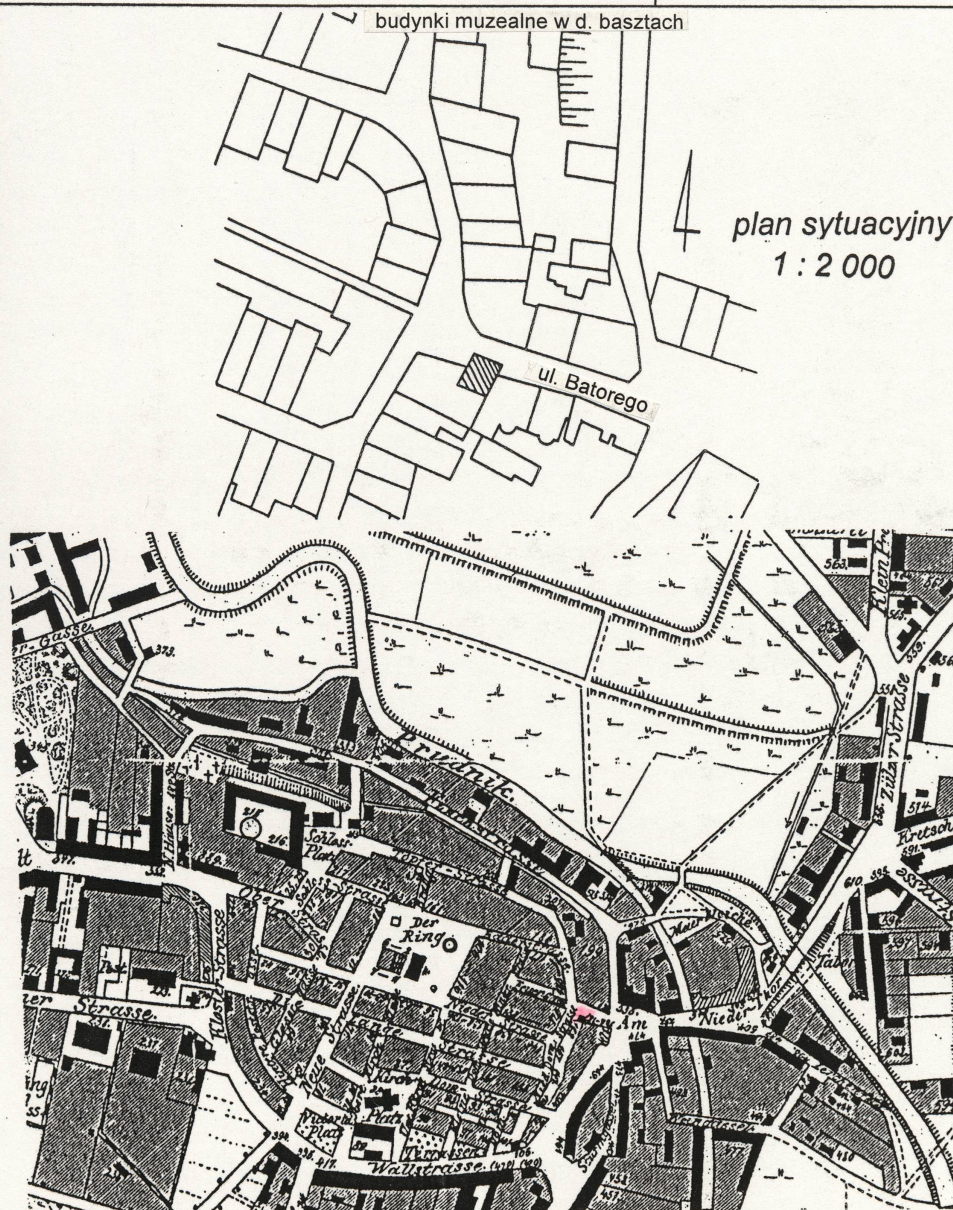
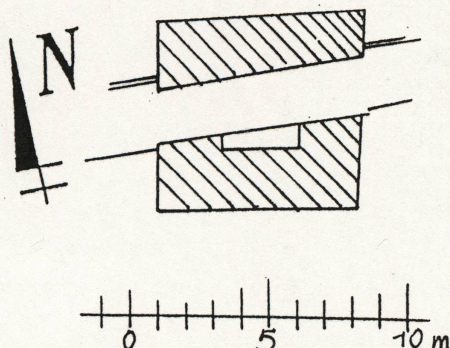
9. Użytkownik i jego adres :

j.w

10. Rejestr zabytków :

Nr : 482 / 58

Data : 15. 10. 1958 r.

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu :

Około 1279 Prudnik został lokowany na prawie niemieckim. Do r. 1337 miasto należało do Korony Czeskiej. Kolejno pozostawało we władaniu książąt piastowskich ; głogowskich, oleśnickich i opolsko-niemodlińskich.

Pierwsza wzmianka o obwarowaniach miejskich pochodzi z 1327 r. ; pierwotnie umocnienia zapewne drewniano-ziemne, pod koniec XIV w zastąpione murowanymi (jak można wnosić po zachowanych dziś reliktach - o konstrukcji mieszanej, kamienno-ceglanej). Mury miejskie z wieżami występują na pieczęci dokumentu z 1399 r. Prawdopodobnie obwarowania murowane pochodzą z fundacji książęcych, choć brak o tym przekazów źródłowych

Baszta wraz z zespołem bramnym Bramy Dolnej zostały zbudowane zapewne po połowie XIV wieku.

Brama Dolna zachowana jedynie w części, którą stanowi baszta bramna, stanowi relikht średniowiecznego systemu murów obronnych miasta Prudnika. Wzmiankowana w 1481 Brama Dolna stanowiła dawniej wschodni wjazd do średniowiecznego miasta lokacyjnego od strony Koźla i Opola

Mury okalały założenie lokacyjne Prudnika pełnym obwodem. W r. 1556, w czasach gdy miasto należało do Habsburgów nastąpiło ich odnowienie, zapewne w związku z obawą najazdów tureckich. Zniesienie umocnień ziemnych nastąpiło w 1764. Mury miejskie rozbierano w XIX w. w dwu fazach ; ... C.d. wkładka nr 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, dach, wnętrze, wyposażenie, instalacje) :

SYTUACJA : wieża bramy gotyckiej zwanej Dolną usytuowana w północno-wschodniej części lokacyjnego miasta Prudnik, przy dzisiejszej ulicy Batorego ; niedaleko jej wylotu do dawnej ulicy przymurnej o owalnym przebiegu, dziś Damrota. Wraz z dwoma innymi basztami i fragmentem muru obronnego przy ul. Chrobrego stanowi jedyny relikht średniowiecznych umocnień miejskich. Zespół ten zachował się w kwartale wyznaczonym ulicami Batorego, Damrota, Chrobrego, Królowej Jadwigi. Baszta Bramy Dolnej zlokalizowana w południowej pierzei ulicy Batorego o kompleksowej XIX-wiecznej zabudowie ; wtopiona częściowo swoją południową częścią w strukturę eklektycznej kamienicy przy Batorego 2. Górna partia wieży z hełmem góruje nad płaskim dachem kamienicy ; wnętrze wieży dostępne za pośrednictwem jej klatki schodowej, poprzez strych.

MATERIAŁ : fundamenty z głazów eratycznych i kamieni polnych, spojonych zaprawą wapienną ; najstarsze XIV -wieczne mury dolnej partii (do wys. 2 kondygnacji) zbudowane z lokalnego kamienia łamanego, układanego warstwami o wysokości około 60-80 cm, związanych zaprawą wapienno-piaskową. Partia ta była najprawdopodobniej otynkowana. Górna, XV-wieczna partia ceglana, wzniesiona z cegły palcówki o wymiarach 8-8,5 cm / 12,5 – 13,5 cm / 27 -29 cm, murowanej w wątku jednowozówkowym. Mur wiązany zaprawą w kolorze ceglasto-beżowym, z jasnymi grudkami niedolasowanego wapna ; spoina ukształtowana płasko, zatem prawdopodobnie również przeznaczona pod tynk.

W czasie III, renesansowej fazy budowlanej rozebrano hełm i górne kondygnacje wieży ; nowe wymurowano z cegły o wymiarach 6,5 – 7 cm / 11-12 cm / 27-28 cm w wątku jednowozówkowym i nieregularnym. Zaprawa wapienno-piaskowa żółtawa z grudkami wapna. Obecnie zachowany hełm wymurowany z cegieł profilowanych (w kształcie klina, z półkoliście zaokrągloną częścią zewnętrzną). U podstawy hełmu galeryjka osłonięta ceglanym niskim krenelażem, wspartym na gzymsie. W tych elementach, zwłaszcza w gzymsie występują kształtki ceglane. Zwieńczenie hełmu – stożkowy szpic kamienny (z piaskowca), kuty pręt żelazny z miedzianą spłaszczoną gałką i metalową chorągiewką ; pręt przechodzi w metalowy krzyż wieńczący. We wnętrzu wieży kondygnacje wydzielone pułapami deskowymi na belkach drewnianych, niegdyś skomunikowane drewnianymi drabinami. Stolarka okienna i drzwiowa drewniana.

Schody : drewniane schody drabiniaste, dziś nie istnieją – dojście na górne kondygnacje wieży jedynie za pośrednictwem klatki schodowej XIX-wiecznej kamienicy poprzez sąsiadujący z wieżą strych. Wejście na dolne kondygnacje wieży – przez okrągły otwór w sklepieniu wymurowanego w przyziemiu przejścia.

Posadzki : podłogi z desek, nabite na belki stropowe ;

Otwory : okienne – strzelnice kluczowe i prostokątne małe okna zamknięte odcinkowo. Otwory drzwiowe prostokątne, zamknięte półkoliście. Stolarka okienna krosnowa ;

KONSTRUKCJA : mury gotyckie wieży fazy najstarszej kamienne zapewne w opus emplectum kamień łamany lica układany warstwowo, z warstwami wyrównawczymi. Mury górnej partii ceglane, w wątku polskim. Nad otworami odcinkowe łuki ceglane wyrobione w wątku muru o znaczeniu konstrukcyjnym, wzmacniającym. Wtórne przejście w przyziemiu zasklepione kolebką ceglaną. Kondygnacje wieży wydzielane wewnątrz odsadzkami, na których oparte proste stropy belkowe z surowymi podłogami. Część belek stropowych osadzonych także w gniazdach w murze. Galeryjka izolowana, odwodnienia min. nowe..... C.d. wkładka nr 1

7.Miejscowość : P R U D N I K	8.Objekt (nazwa jak w karcie) : WIEŻA BRAMY DOLNEJ	9.Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) : HISTORIA, OPIS
---	--	--

C.d. pktu 12 : ... w 1858-9 zniesiono bramy i część murów ; w 1862 zasypano fosy i rozebrano pozostałą część. Do dziś prócz baszty Bramy Dolnej z średniowiecznego systemu obronnego zachował się fragment murów z dwiema późnogotyckimi basztami z XV wieku, w których mieści się obecnie Muzeum Ziemi Prudnickiej.

Najstarsza partia (XIV wieczna) baszty Bramy Dolnej wzniesiona została na fundamentach z głazów i kamieni eratycznych spojonych zaprawą wapienną ; mury dolnej partii (nieco powyżej pierwszej kondygnacji) zbudowane z miejscowego kamienia łamanego, układanego warstwami o wysokości ok. 60-80 cm, wiązanych zaprawą wapienno-piaskową.

W okresie późnego gotyku (XV wiek) podwyższono mury baszty wznosząc je z cegły palcówki murowanej w wątku jednowozówkowym. Górna partia pierwotnej wieży zwieńczona była wtedy zapewne drewnianą hurdycją (zachowały się ślady gniazd jej belek wspornikowych). Forma i materiał pierwotnego zwieńczenia wieży – nieznane. O istnieniu hełmu późnośredniowiecznego brak przekazów ; jeżeli występował, mógł być np. pokryty gontem lub ceramiczny.

C.d. pktu 13 : ..... rzygacze z blachy miedzianej. Hełm bez konstrukcji wsporczej (wieżby), ceglany stożek statycznie stabilny – wzmocniony jedynie wewnątrz, w górnej partii ściągą stalową (zapewne wprowadzoną do konstrukcji później,... być może w XIX w.).

RZUT : budynek wieży na planie zbliżonym do trapezu ze sklepionym przejściem w przyziemiu, wykutym wzdłuż osi głównej (równolegle do ulicy Batorego).

BRYŁA : wieża 5-ciokondygnacyjna, w górnych partiach na planie ośmioboku, zwieńczona smukłym wysokim hełmem w kształcie stożka. U podstawy hełmu krenelaż. Od strony południowej do wysokości 4 kondygnacji wieża wtopiona w XIX-wieczną kamienicę Batorego 2. W części również przylega do sąsiedniej, 3-kondygnacyjnej kamienicy. W parterze od północy uwidocznione reliktu muru obronnego (strzepia) oraz niewielkie pozostałości budynku bramnego przyległego historycznie do baszty. Nad pierwszą kondygnacją odsadzka z gzymsem okapowym, trzecia kondygnacja zakończona w narożnikach trompami – od tego poziomu czworoboczna wieża przechodzi w ośmiobok zakończony gzymsem koronującym i krenelażem.

ELEWACJE :

północna 1-osiowa, 5 kondygnacyjna. Na podstawie badań stwierdzono w północno zachodnim narożu ślad po murze obronnym (do wysokości ponad 1 kondygnacją), który został następnie w czasie remontu konserwatorskiego wyeksponowany jako kamienne strzepie ; odkryto również reliktu osadzenia ceglano-sklepienia przyległego do wieży budynku bramnego (zapewne krzyżowego), które również zostały wyeksponowane. W górnej partii kamiennej podstawy wieży widoczna duża, zamknięta odcinkowo blenda – zapewne otwór wyjściowy z wieży na koronę muru obronnego z drewnianym pomostem bojowym. Obecnie otwór ten jest zablokowany, w jego świetle znajduje się zamknięte trójkątne okienko. Partia kamienna zamknięta ceglano-gzymsem okapowym. Nad nim nadbudowana ceglana otynkowana część wieży, której naroża ujęte malowanym pseudoboniowaniem naprzemiennie uskokowym (zrekonstruowanym w charakterze renesansowym) oraz dwukondygnacyjna część ośmioboczna, której naroża ujęte analogiczną malowaną dekoracją. Przejście do ośmioboku za pośrednictwem tromp wykonanych w cegle, od zewnątrz chronionych ceglanymi nakrywami. We wszystkich trzech widocznych od północy elewacjach ośmiobocznej części wieży na dwóch poziomach kondygnacji występują otwory w formie strzelnic kluczowych, które podkreślone malowanymi, dość szerokimi opaskami. Ośmioboczna część wieży zwieńczona profilowanym gzymsem złożonym z dolnej części półkolistej z kształtek ceglanych ... **verte**

i górnej - wydatnego okapu. Na gzymsie opiera się ceglany krenelaż, którego zęby i prześwity zabezpieczone ceglanymi dwuspadowymi nakrywami. Hełm wieży w kształcie wysokiego smukłego stożka zbudowany z ceglanych kształtek w kształcie klinów z wypukłymi częściami zewnętrznymi. Zwieńczony kamiennym stożkowym szpicem ; osadzony w nim kuty pręt dźwiga kulę z pierścieniem, chorągiewkę z wykrojoną w blasze gwiazdą i datą „1580” i przechodzi w koronujący całość krzyż.

zachodnia : 1-osiowa, 5-kondygnacyjna. W przyziemiu kamiennej podstawy wieży, nieosiowo, przebito (zapewne w XIX wieku) sklepienie przejście, uwzględniające przebieg chodnika. Otwór przejścia zamknięty ostrołukiem z obniżoną strzałką, ujęty płaską, dość szeroką opaską tynkową. Nad częścią kamienną wieży nadbudowana kondygnacja ceglana, której narożnik ujęty malowanym pseudoboniowaniem. Nieco poniżej poziomu od którego rozpoczyna się część ośmioboczna wieży – nieco obok osi elewacji niewielkie, wąskie okienko zamknięte ostrołukiem z obniżoną strzałką, obramione malowaną opaską. W kolejnych kondygnacjach wieży niewielkie okienka zamknięte półkoliście. Pozostałe elementy wieży – gzyms, krenelaż, hełm ze zwieńczeniem – jak w elewacji północnej.

wschodnia : 1-osiowa, 5-kondygnacyjna. Kompozycja i artykulacja elewacji podobne do elewacji zachodniej, z tą różnicą, że brak okienka na 3 kondygnacji - w tym miejscu znajduje się wydatny gzyms XIX-wiecznej kamienicy Batorego nr 4 ; otwór jest zapewne zablokowany lub tylko przysłonięty. Inną różnicą jest to, że najwyższe okienko, umieszczone pod gzymsem koronującym jest nieco większe od pozostałych w wieży. Pozostałe elementy – identyczne jak w pozostałych elewacjach.

południowa : widoczna tylko w części znad dachu kamienicy Batorego 2 ; w ostatniej kondygnacji części ośmiobocznej występują wyłącznie strzelnice kluczowe w malowanych obramieniach. Pozostałe elementy – jak w pozostałych elewacjach.

WNĘTRZA : kondygnacje wydzielane drewnianymi stropami na belkach, w stropach wycięte prostokątne otwory komunikacyjne, do których prowadziły kiedyś schody drabiniaste (dziś nieistniejące). Wnętrza tynkowane wapiennym tynkiem cienkowarstwowym. Okna rozglifione od wewnątrz, strzelnice kluczowe o szerokich glifach, zamknięte spłaszczonymi łękami.

INSTALACJE : brak, nie były montowane z racji niedostępności baszty.

7.Miejscowość :

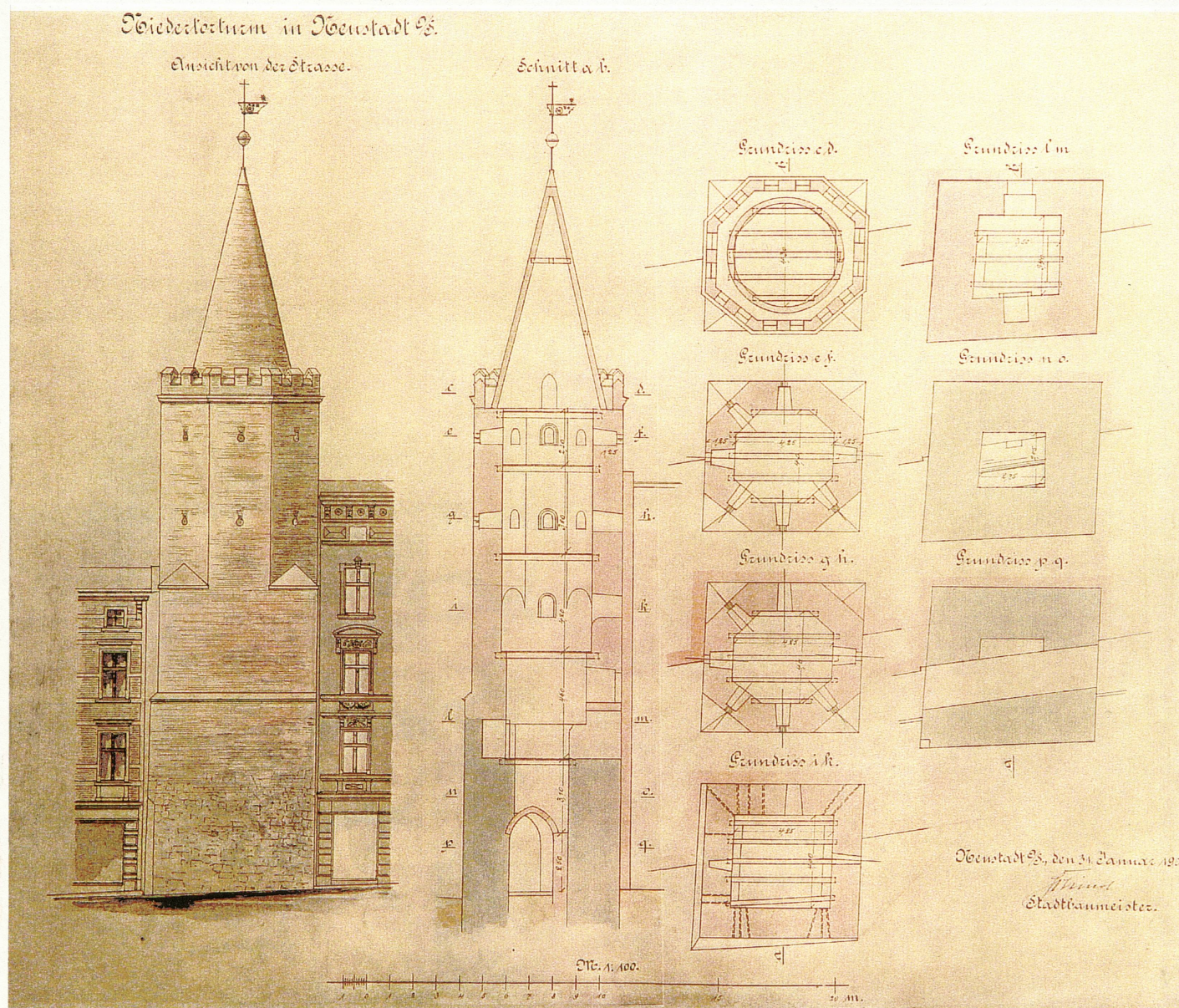
PRUDNIK

8.Objekt (nazwa jak w karcie) :

WIEŻA BRAMY DOLNEJ

9.Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) :

ARCHIWALIA, FOTOGRAFIE

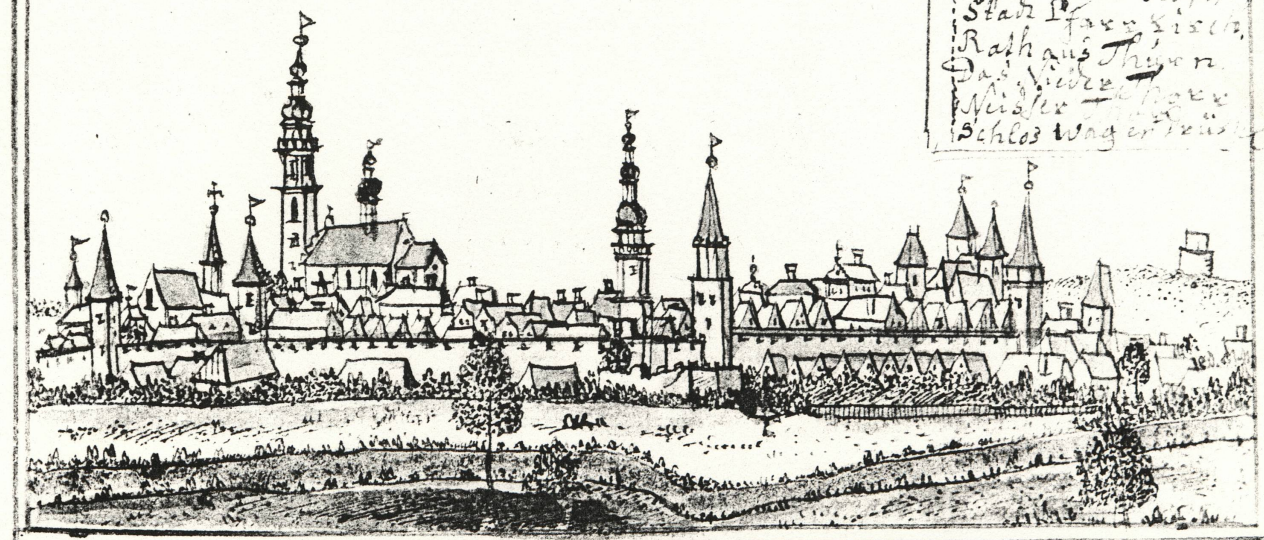

Reprodukcja rysunku ze zbiorów Muzeum w Prudniku

Neustadt im Prospect.

Capuciner Thon
Capuciner Celler
Stadt Pfarrkirche
Rathaus Thron
Das Viereck Thor
Münster Thron
Schloß Wartenburg

NEUSTADT. Wird von den Pösten Peudnicia genannt
Von dem Fluß. der da war bey ein nach Ost Thron ist mit

7.Miejscowość :

PRUDNIK

8.Obiekt (nazwa jak w karcie) :

WIEŻA BRAMY DOLNEJ

9.Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) :

FOTOGRAFIE

7.Miejscowość :

P R U D N I K

8.Obiekt (nazwa jak w karcie) :

WIEŻA BRAMY DOLNEJ

9.Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) :

FOTOGRAFIE

7.Miejscowość :

PRUDNIK

8.Obiekt (nazwa jak w karcie) :

WIEŻA BRAMY DOLNEJ

9.Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) :

FOTOGRAFIE

7.Miejscowość :

PRUDNIK

8.Objekt (nazwa jak w karcie) :

WIEŻA BRAMY DOLNEJ

9.Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) :

FOTOGRAFIE

9. Plan Prudnika z 1911 r., skala 1:2500, wyk. Schinol.
 Repr. K. Kłoda. Neg. PKZ Rzeszów, nr 01465/5.

14. Kubatura :	15. Powierzchnia użytkowa :	16. Przeznaczenie pierwotne :	17. Użytkowanie obecne :
m 3	m 2	wieża budynku bramnego	obiekt zabytkowy, ob. nieużytkowany
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja : Niewiele wiadomo o remontach przed 1945 rokiem – prawdopodobnie jeszcze w XIX wieku wykonano przejście w przyziemiu i otynkowano elewacje mocnym tynkiem cementowym. W roku 2006 przeprowadzono wstępne badania konserwatorskie wieży, na podstawie których opracowano program rewaloryzacji. Autorzy – konserwatorzy Leszek Niziński i Zenon Bradke. Gmina Miasto Prudnik sfinansowała w 2007 r. podjęcie remontu elewacji wieży ; w jego trakcie po zbieciu skorodowanych i zawilgoconych tynków wynikła konieczność wykonania dodatkowych badań architektonicznych. Wykonał je dr A. Legendziewicz z Zakładu Konserwacji i Rewaloryzacji Architektury Politechniki Wrocławskiej. Wnioski konserwatorskie zawarte w wynikach badań zmieniły dość znacznie pierwotną koncepcję rewaloryzacji i pozwoliły wyeksponować odkryte relikty pierwotnego założenia obronnego.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) : Fundamenty w stanie dobrym, stabilne. Mury obwodowe w stanie dobrym, brak zawilgoceń ze względu na strukturę kamienną. Lico cegły partii wyższych dość zniszczone poprzez zastosowanie mocnych tynków cementowych. Podczas odsłonięcia wątku murów w 2007 r. podczas remontu konserwatorskiego nie stwierdzono spękań ścian. Występują przemurowania fragmentów muru nową cegłą i kamieniem. Tynki wewnętrzne w stanie bardzo złym, w większości odpadły w dużych partiach. Zewnętrzne tynki w stanie bardzo dobrym - nowe po niedawnym remoncie ; lekkie, dyfuzyjne. Sklepienie ceglane w stanie dobrym, stropy belkowe i podłogi zniszczone, zaatakowane przez drewnojady. Pokrycie galeryjki wokół hełmu szczelne, poprawione odwodnienia, wykonane nowe, dłuższe rzygacze z blachy miedzianej. Hełm ceglany w stanie dobrym. Instalacje - brak.	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie : ► Konieczne uporządkowanie wnętrza wieży, jego zabezpieczenie przed dostępem ptactwa, naprawa podłóg, wzmocnienie belek stropowych, wykonanie schodów drabiniastych na poszczególne kondygnacje ► Naprawa lub wymiana stolarek ;			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania) :

- Regesten zur schlesischen Geschichte, Codex Diplomaticus Silesiae Bd. 7, cz. 3, Breslau 1898 nr 4895, Rep. 132a, 155 APWr.

Dokumentacja w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu :

- *Prudnik. Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania miasta. mps*, Wrocław 1956, min. Dziewulski W. *Zarys rozwoju przestrzennego miasta Prudnika*
- Studium historyczno – urbanistyczne miasta Prudnika, Jarosław 1988, PKZ O/ Rzeszów, Pracownia Dokumentacji naukowo-Historycznej, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, sygn. 2877, t.I-IV
- Projekt techniczno-roboczy na trwałe zabezpieczenie architektury i konstrukcji, 1967 PKZ O/W-w, St. Marchwicki, St. Wojdon, sygn. 1139/A

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury) :

Rycina FB.Wernera z „*Topographia Silesiae*” z 1752 r, t. III, s. 299. - widok miasta od pn.– wschodu. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu

Mapa Prudnika i okolic Fryderyka Christiana von Wrede z ok. 1747 – 1753, /w:/ Kriegeskarte des Theiles von Oberschlesien. Odbitki fot. w Zbiorach Kartograficznych Ossolineum, sygn. 22821 B III, k. 24

Fotografie w archiwum Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu.

22. Bibliografia :

- Borek H. *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Opole 1972
- Chrzęszcz J. *Geschichte der Stadt Neustadt In Oberschlesien*, Neustadt 1912
- Dziewulski W. *Ziemia prudnicka w epoce feudalnej*, [w:] Ziemia Prudnicka, dzieje, gospodarka, kultura., pod red. W.Lesiuka, Opole 1978
- Dziewulski W. *Pierwsze wieki Prudnika*, Kwartalnik Opolski nr 3, 1959, s. 1-18
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t.7, z.12, Pow. prudnicki, W-wa 1965, s. 60
- Konietzny T., *Neustadt* /w : / Deutsches Städtebuch, Berlin-Stuttgart 1939 s. 833 - 835
- Legendziewicz A. *Wieża Bramy Dolnej w Prudniku w świetle najnowszych badań* Rocznik Prudnicki 2007
- Lutsch H, *Verzeichniss der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien, Der Kunstdenkmäler der Landkreises der Regierung. Bezirks Oppeln, t.4*, Breslau 1894, s.306-10
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego I innych krajów słowiańskich, t. IX Warszawa 1888, s. 27-28
- Weltzel A., „Dzieje miasta Prudnika”

24. Uwagi różne :

25. Wypełnił :

mgr Dariusz Stoces

data :

VI - X 2008 r.

26. Sprawdził

data

27. Załączniki

wkładki nr 1 -